

VII/3-4 (1979), s. 185, 187, 188; Mustafa Ülger, "Hoca Abdülkerim Efendi'nin Hayatı ve Eserleri", *Firat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIV/2, Elazığ 2009, s. 125; Şemsettin Şeker, "Edebî Şahsiyetin Teşekkülünde Camii Derslerinin Rolü", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, V/22 (2012) (www.sosyalarastirmalar.com), s. 191; Ali Bulut, "Edebin Yükselttiği İki Alim: Vîdinli Mustafa Efendi ve Giritli Süleyman Efendi", *Reyhan*, sy. 31, İstanbul 2013, s. 80-81.

SEFER HASANOV

VÜCÛDÎ

(وجودی)

(ö. 1021/1612)

Osmanlı tarihçisi,
edebiyatçı ve mütercim.

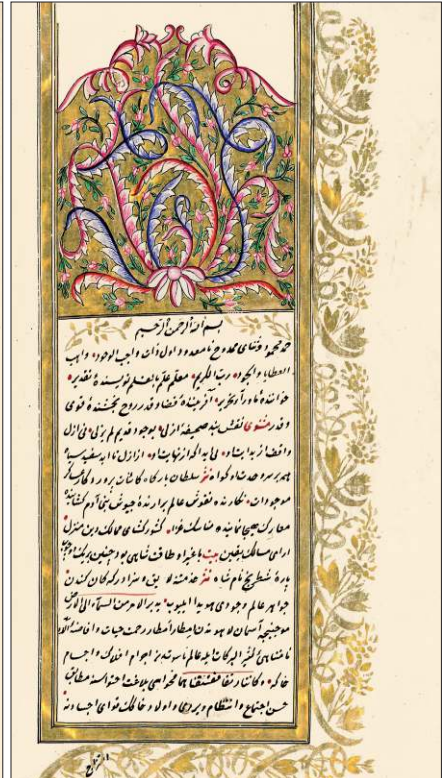
Lârende'de (Karaman) doğdu. Asıl adı Mehmed, babasının adı Abdülaziz'dir. İlk eğitimini Lârende'de aldığı tahmin edilmektedir (*Hayâl ü Yâr*, neşredenin girişi, s. XI). Kınalızâde Ali Çelebi'nin yanında yetiştiği, onun görev yaptığı Şam, Mısır, Bursa, Edirne ve İstanbul'da beraber bulunduğu bilinmektedir. Daha sonra İstanbul'da Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi'ye dânişmend oldu. Ebüssuûd Efendi'nin tefsirinden ilham alarak yazdığı bir şiiri derste okuyunca hocasının takdirini kazandı. Bir süre daha Ebüssuûd Efendi'nin hizmetinde kaldı ve ondan mülâzım oldu. Ardından müderrisliğe geçti. Kıbrıs fâtihisi Lala Mustafa Paşa'ya uzun süre hocalık yaptı. Lala Mustafa Paşa'nın tavsiyesi üzerine ilmiye sınıfından ayrılıp 986'da (1578) Şam'da 40.000 akçe zeâmetle müteferrikalığa geçti (*Risâle-i Gazâ*, vr. 3^b). Lala Mustafa Paşa, Şirvan'ın fethiyle görevlendirildiğinde (1578) onunla birlikte gitti. Mustafa Paşa'nın 988'de (1580) vefatının ardından Özdemiroğlu Osman Paşa'ya hocalık etti. 993 (1585) yılında vefatına kadar Osman Paşa'nın yanında bulundu ve gerçekleştirdiği seferlere tanık oldu. Yine onunla beraber 1584'te İstanbul'da iken mevleviyet pâyesi aldı (*Risâle-i Gazâ*, vr. 88^a). Koca Sinan Paşa'nın 1002 (1594) yılındaki Yanıkkale kuşatmasına katıldı. Celâlîler'in Şam'daki zeâmet bölgesini talan etmeleri üzerine bir süre maişet sıkıntısı çekti. 1598'de tekrar ilmiye sınıfına girdi ve Lârende'deki Emîr Mûsâ Medresesi'nde görevlendirildi. 1607-1608'de yeniden İstanbul'a döndü. Padişaha ve bazı divan erkânına sunduğu eserleri takdir gördü. Daha sonra müderrislik ve müftülük pâyelerine ilâve olarak Lârende kadılığına tayin edildi. 1021 (1612) yılında vefat etti. İlimî kariyeri yanında tarihçiliği ve edebî kimliği

de ön plana çıkan Vücûdî eserlerinde atasözleri ve deyimlerden önemli ölçüde faydalanmıştır. Kendisi, yazılan eserlerin yeni fikirler ortaya koyması ve üslûp yönünden de orijinal olması gerektiğini söyler (*Hayâl ü Yâr*, girişi, s. XXXV).

Eserleri. Telif. 1. Hayâl ü Yâr. Vücûdî'nin mesnevi tarzında kaleme aldığı bir hikâye olup III. Murad'a sunulmuştur. Müellif kısa bir girişin ardından Hayâl ile Yâr arasında geçen aşk hikâyesini anlatmaya başlar. Bu hikâyede lirik ve didaktik anlatımlara başvurulmuş, dünyanın fâniliği, nefsin tezkiyesi ve gerçek aşkın deruniliğine vurgu yapılmıştır. Eser içinde hammâmîye özelliği gösteren bir bölüm de bulunmaktadır. İki yazma nüshası bilinmektedir (Süleymaniye Ktp., Lala İsmâil Paşa, nr. 416; Makedonya Millî Ktp., MST II, nr. 107). Tenkitli neşri Yaşar Aydemir tarafından gerçekleştirilen eserin (Ankara 2007) Makedonya nüshasının sonunda müellifin konudan bağımsız on üç gazeliyle iki kasidesi vardır. **2. Şâhid ü Ma'nâ.** 2516 beyitten meydana gelen didaktik bir mesnevidir. Münâcât, na't ve senânın ardından eserin yazılış sebe-

bi üzerinde durulur. Yanıkkale'nin fethi, Budin'e hareket edilmesi ve Budin şehrinin özelliklerinin anlatılmasından sonra ahlâk, hikmet ve itikada dair çeşitli konuların örneklerle ele alındığı eser "Hâtime-tü'l-kitâb" ile sona erer. Bu eserin de iki nüshası bilinmektedir (Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 3373; Millî Ktp., nr. 06 Hk 3218). **3. Risâle-i Gazâ** (*Gazavât-ı Mustafa Paşa*). Eserde, Lala Mustafa Paşa'nın Şirvan'ın fethiyle görevlendirildiği 986 (1578) yılından Özdemiroğlu Osman Paşa'nın 993'te (1585) vefatına kadar geçen zaman dilimi içerisinde gerçekleşen İran, Kafkasya ve Kırım'daki askerî hareket ve fetihler anlatılır. Hamdûsenâdan sonra Ebüssuûd Efendi ve Kınalızâde Ali Çelebi'nin methodıldığı kısa bir girişle başlayan eser müellifinin adı, yazılış amacı, fasıllarının kısa özetiyle devam eder. Dört fasıl halinde tertip edilmiş olup birinci fasılda Lala Mustafa Paşa'nın Şirvan'ın fethiyle görevlendirilmesinden İstanbul'a dönüşüne kadarki sürede İran cephesinde gelişen olaylar, ikinci fasılda Lala Mustafa Paşa'nın Özdemiroğlu Osman Paşa'yı Şirvan'da vezirlikle serdar tayin etmesi ve

Vücûdî'nin *Risâle-i Gazâ* adlı eserinin ilk iki sayfası (İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Ktp., Şevket Rado Yazmaları, nr. 332)

Osman Paşa'nın Şemâhî ile Demirkapı'da gerçekleştirdiği fetihler, üçüncü fasılda İstanbul'dan Osman Paşa'ya yardım için asker gönderilmesi ve İmam Kulu Han'ın mağlûp edilmesinden sonra Şemâhî Kale-si'nin Osman Paşa tarafından tamir ettirilmesi, dördüncü fasılda Osman Paşa'nın Kefe'den deniz yoluyla İstanbul'a gidip sadrazam tayin edildikten sonra vefatına kadar cereyan eden hadiseler ele alınmaktadır. Osman Paşa'nın teşvikiyle gördüğü olayları yazan müellif eserinde genellikle canlı bir üslûp kullanmış, çok sayıda âyet, hadis, darbimesel ve nazım parçasına yer vermiş, Türkçe arkaik kelimelere başvurmuş, konu başlıklarını da Türkçe ibarelerle yazmaya özen göstermiştir. Eserde Çıldır savaşı ve Meşaleler savaşı, Kırım'da isyan çıkaran II. Mehmed Giray'ın te'dibi-ne dair hadiseler geniş bir şekilde anlatılmıştır. Eserin bilinen tek nüshası İstanbul Araştırmaları Enstitüsü'nde bulunmaktadır (Şevket Rado Yazmaları, nr. 332). 4. *Risâle fi't-tefsîr*. Ebüssuûd Efendi'nin, dinin tebliğinde metanet göstermenin ve Resûlullah'a itaat etmenin lüzumuna dair A'râf sûresinin ilk üç âyetini tefsir ettiği kısımdaki açıklamalardan (*İrşâdü'l-âklı's-selîm*, II, 317-319) çeşitli iktibaslarla birlikte onun tefsirdeki üslûbunun övüldüğü ve görüşlerinin açıklandığı Arapça bir risâledir. Bunun da bilinen tek nüshası Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde bir mecmua içerisinde bulunmaktadır (Velîyyüddin Efendi, nr. 3236, vr. 36^a-39^b).

Tercüme. 1. *Ahvâl-i Âlem-i Berzah*. İbn Kayyim el-Cevziyye'nin rüya, kabir ve kıyamet hayatı, kabirde cereyan edecek

hallere iman ve ruhun vasıfları gibi konuları içeren *er-Rûh* adlı eserinin yirmi mesele üzerine kaleme alınan tercümesidir. Osmanlılar zamanında çokça okunduğu anlaşılan tercümenin çeşitli kütüphanelerde kırka yakın nüshası mevcuttur. 2. *Fevâiyhu's-sülûk fî nesâyihî'l-mülûk*. Gazzâlî'nin, Melikşah'ın oğlu Sultan Muhammed Tapar'a hitaben *Naşihatü'l-mülûk* adıyla Farsça yazdığı eserin, Musul Atabegi Alp Kutluğ adına Safiyyüddin Ali b. Mübârek b. Mevhûb el-İrbîlî'nin *et-Tibrü'l-mesbûk fî naşihati'l-mülûk* adıyla yaptığı Arapça çevirisinin tercümesi olup I. Ahmed devri sadrazamlarından Kuyucu Murad Paşa'ya ithaf edilmiştir. Vücûdî eseri, Arapça bilmeyenlerin bu nasihatnâmeden faydalanmalarını sağlamak ve I. Ahmed ile Kuyucu Murad Paşa'nın daha âdil bir yönetim tesis edebilmelerine katkıda bulunmak amacıyla tercüme ettiğini ifade etmektedir. Eserde kısa bir girişten sonra Kuyucu Murad Paşa'nın sadârete tayin edilmesinin sebepleri, 1012 (1604) yılında isyan eden Celâlî Canbolatoğlu Ali Paşa ve Kalenderoğlu Mehmed'e karşı yapılan mücadeleler canlı tasvirlerle ele alınmakta ve ardından eserin tercümesine geçilmektedir. Bu çevirinin bilinen iki yazma nüshasından biri Millet (Ali Emîrî Efendi-Edb, nr. 319), diğeri İstanbul Üniversitesi (Nâdir Eserler, TY, nr. 3235) kütüphanelerinde bulunmaktadır. Vücûdî'nin Sibt İbnü'l-Cevzî'ye ait kırk ciltlik umumi tarihini *Mir'âtü'z-zamân fî târihi'l-a'yan* adlı kırk ciltlik umumi tarihini *Mir'âtü'z-Zamân Tercümesi* adıyla Türkçe'ye çevirdiği zikredilmekteyse de (*Keşfü'z-zunûn*, II,

1648) tercümenin herhangi bir nüshasına rastlanmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Vücûdî, *Hayâl u Yâr* (haz. Yaşar Aydemir), Ankara 2007, tür.yer.; ayrıca bk. neşreden giriş, s. XI-LXIX; a.mlf., *Risâle-i Gazâ*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, Şevket Rado Yazmaları, nr. 332, vr. 3^b, 5^a-46^a, 88^b; Ebüssuûd Efendi, *İrşâdü'l-âklı's-selîm* (nşr. Abdülkâdir Ahmed Atâ), Riyad, ts. (Mektebetü'r-Riyâdî'l-hadîse), II, 317-319; Beyânî, *Tezkiretü's-şu'arâ* (haz. Aysun Sungurhan Eydurân), Ankara 2008, s. 227-228; Kınalızâde, *Tezkire*, II, 1035-1038; *Kafzâde Fâizi'nin Züb-detü'l-eş'âr'ı* (haz. Bekir Kayabaşı, doktora tezi, 1997), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 588; Atâî, *Zeyli Şekâik*, II, 559-560; Kâtib Çelebi, *Fezleke* (haz. Zeynep Aycibin, doktora tezi, 2007), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 590; *Keşfü'z-zunûn*, I, 337, 727; II, 1027, 1647-1648; Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, *Mecelletü'n-nişâb*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628, vr. 434^a; *Sicill-i Osmânî*, IV, 603; *Osmanlı Müellifleri*, III, 157-158; Levend, *Gazavatnâmeler*, s. 85, 89, 175; a.mlf., *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1988, I, 139, 165, 290, 298; Babinger (Üçok), s. 158-159; Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî* (haz. Cemâl Kurnaz – Mustafa Tatcı), Ankara 2001, II, 1152; Yaşar Aydemir, "Vücûdî'nin İstanbul İzlenimleri", *I. Uluslararası Türk Edebiyatında İstanbul Sempozyumu (03-05 Nisan 2008) Bildirileri* (ed. Erol Ülgen – Emin Özbaş), İstanbul 2009, s. 151-162; a.mlf., "Larendeli Vücûdî ve Gazelleri", *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, özel sayı, Ankara 2007, s. 52-72; a.mlf., "Şiir Aynasında Halep", *EKEV Akademi Dergisi*, sy. 31, Ankara 2007, s. 179-190; Halil Çeltik, "Halep'te Kınalızâde Hasan Çelebi'nin Şairler Meclisi", *Gazi Türkiyat Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, sy. 1, Ankara 2007, s. 137-147; M. Cunbur, "Vücûdî", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, Ankara 2007, VIII, 541.

HÜSEYİN SARIKAYA – VEYSEL GÖGER